

Zhuāng-Zǐ I peatükk „Lenneldes-hõljeldes“ (莊子。逍遙遊 *xiāoyáo yóu*)

Tõlkinud ja kommenteerinud

Mart Tšernjuk

Sissejuhatus

Käesolev kommenteeritud tõlge on siinkirjutaja esimene katse avaldada *Zhuāng-Zǐ*¹ (*Õpetaja Zhuāng*) I peatükk eesti keeles tervikuna. Varem on *Idakirjas* ilmunud *Zhuāng-Zǐ* kirjandusajalooline ülevaade (Tšernjuk 2013) ja ühe tekstis leiduva allegooria analüüs (Tšernjuk 2015). Kuna käesolevas artiklis ei pöörata teksti autorile, raamatu kujunemisloole ega tõlke kulule erilist tähelepanu, siis on soovitatav taustateadmiste omandamiseks lugeda eelmainitud artikleid.

Artikli sissejuhatavas osas ja tõlke kommentaarides on kõik hiinakeelsed sõnad kirjutatud kursiivis *hànyǔ pīnyīn* foneetilises transkriptsioonis koos diakriitiliste toonimärkidega. Teksti lugemise lihtsustamiseks on tõlkes toonimärgid ära jäetud. Samas on joonealustes märkustes tähtsamatele hiinakeelsetele nimedele lisatud ligikaudne eestikeelne hääldus. Täpsemalt soovitan mandariini hiina keele häälduse kohta lugeda eestikeelsest hiina keele õpikust (Gao, Läänemets 2015).

¹ [tšuaang tsōō]

Pealkirjast

Zhuāng-Zǐ esimesed seitse nn sisemist peatükki (*nèibiān* 內篇) on ülejäänud raamatust eristatavad selle poolest, et neil kõigil on sisust tuletatud eraldiseisev pealkiri.² Koondpealkiri tõstab sisemised peatükid teistest rohkem esile. Sisemised peatükid annavad põhjaliku sissevaate kogu raamatut kandvatesse alusideedesse.

Zhuāng-Zǐ avapeatüki pealkiri koosneb kolmest kirjamärgist: 逍遙遊 *xiāoyáo yóu*. Kui heita pilk Vana-Hiina klassikalisse sõnaraamatusse *Shuōwén Jiězì* 說文解字 ('selgitama-piltmärke-analüüsima-liitmärke'), siis näeme, et esimene kirjamärk 逍 *xiāo* on defineeritud üheskoos järgneva 遙 *yáo*'ga: 逍遙, 猶翱翔也。从辵肖聲。Lakoonilise selgituse defineeriv osa avaldub kahes kirjamärgis: 翱翔 *áo xiáng* — 'hõljuma, heljuma, lendlema'. Eraldiseisvana on kirjamärgil 遙 *yáo* tähendus 'kauge, eemalolev'. Üsna levinud on ka *xiāoyáo* tõlkimine sõnadega 'vaba, piiranguteta, aheldamata' jms. Kirjamärk *yóu* on tavaliselt tõlgitud sõnaga 'rändamine' (ingl k *wandering*), aga kui heita taas pilk *Shuōwén*'i, siis leiame järgmise definitsiooni: 游: 旌旗之流也。从汙聲。Seda sõna selgitab sõnaraamat, kasutades lipu lehvimise võrdpilti (旌旗之流), kuid antud sõna puhul tuleb jälgida ka seda, et sama kirjamärk võib esineda kahel erineval kujul — ühel juhul tähistab vasakpoolne võtmeelement 'vett' — 游, teisel juhul 'liikumist' — 遊. *Zhuāng-Zǐ*'s on kasutusel viimane, liikumist tähistav variant, kuid põhimõtteliselt võivad need esineda samatähenduslikena. Tänapäeva hiina keeles tähistab see kirjamärk samuti liikumist, rändamist, reisimist või teisel kujul tähistatuna vees liikumist ehk ujumist.

I peatüki pealkirja tõlkeks on siin „Lenneldes-hõljeldes“. Põhjendan oma tõlkevalikut eesmärgiga anda edasi võimalikult kerget ja vaba liikumist. Algab ju ka raamat ise suurte ja väikeste lindude lendamise kirjeldusega. Kõik pealkirjas esinevad sõnad viitavad kergele, vaevatule ja vabale liikumisele. Sihtkoht pole oluline, tähtis on liikumine ise ja see, kuidas liigutakse!

² Väliste (*wàipiān* 外篇) ja segapeatükkide puhul (*zápiān* 雜篇), v.a viimane mõttekoolkondi kirjeldav peatükk, on asi lihtsam — pealkirjaks on peatüki esimesed kirjamärgid.

Sobiva tõlkevaste leidmine oli üsna pikk protsess ja siinkohal toon veel esile ka mõned väljajäänud variandid. *Xiāoyáo* kohta sobib hästi ka eestikeelne sõna „sõltumatu“, sest see annab samuti hästi edasi *Zhuāng-Zi* jaoks niivõrd tähtsat vabaduse ideed. Samuti on see arvatavasti etümoloogiliselt seotud soome-ugri sõnadega „sõlmitus“ ja „sõlm“. ³ Välja jäi *yóu* vastena ka „uitamine“, mida kasutas oma tõlkes Jaan Kaplinski (Kaplinski 1989) ja mis on iseenesest väga hea leid, sest väljendab samuti sihitut rändlemist ning on etümoloogiliselt seotud sõnaga „ujumine“.

Praegu sai otsustavaks ikkagi keeleline kõlavus, millele pööras suure tõenäosusega tähelepanu ka peenetundeline *Zhuāng-Zi*. Tabelis on võrdluseks esitatud mõned võõrkeelsed tõlkevariandid kronoloogilises järjestuses.

Tõlge	Tõlkija(d)	Aasta
„ <i>Transcendental bliss</i> “	Herbert Allen Giles	1889
„ <i>Enjoyment in untroubled ease</i> “	James Legge	1891
„ <i>Wandern in musze</i> “	Richard Wilhelm	1912
„ <i>Let fancy roam</i> “	James R. Ware	1963
„ <i>Free and easy wandering</i> “	Burton Watson	1964
„ <i>Happy wandering</i> “	Gia-Fu Feng, Jane English	1974
„ <i>Going rambling without a destination</i> “	A. C. Graham	1981
„ <i>Soaring — and roaming</i> “	Kuang Ming Wu	1990
„ <i>Freedom</i> “	Thomas Cleary	1991
„ <i>Странствия в беспредельном</i> “	Л. Д. Позднеевой	1994
„ <i>Carefree wandering</i> “	Victor H. Mair	1994
„ <i>Wandering where you will</i> “	Martin Palmer	1996
„ <i>Wandering boundless and free</i> “	David Hinton	1997
„ <i>Wandering in absolute freedom</i> “	Wang Rongpei	1999
„ <i>Wandering freely</i> “	Hyan Hochsmann, Yang Guorong	2007
„ <i>A leisurely and blissful journey</i> “	Chung Wu	2008
„ <i>Wandering far and unfettered</i> “	Brook Ziporyn	2009

³ Eesti etümoloogiasõnaraamat: <http://www.eki.ee/dict/ety/index.cgi?Q=s%C3%B5ltus> (vaadatud 06.09.2019)

Sisust

Zhuāng-Zī esimene peatükk on mahult alla keskmise, koosnedes umbes pooleteisetuhandest kirjamärgist.⁴ Sisu poolest võib eristada viit temaatilist plokki:

- 1) asjade ja nähtuste suhtelisus,
- 2) sõltuvuslikkus,
- 3) sõltumatus kui ideaal (teksti kulminatsioon),
- 4) näited ideaaltüüpidest,
- 5) kasutu kasulikkusest (näide *Zhuāng-Zī*st kui ideaaltüübist).

Raamat algab allegooriaga suure ja väikese erinevusest. Seda lugu on tõlgendatud mitmeti, kuid kõige levinumad on kaks tõlgendusviisi. Lihtsam tõlgendus näeb suurt Péngi 鵬 taoistliku ideaaltüübi võrdkujuna, kes lendleb vabalt tavaolenditele kättesaamatus kõrgustes. Kui aga teksti edasi lugeda, saab kohe selgeks, et nii lihtne see polegi. Kuna kirjeldusele hiiglasuurtest järgneb kirjeldus imepisikestest, siis on üsna tõenäoline, et allegooria on pigem võrdkujude suure ja väikese suhtelisusest. Seda tõlgendust toetab ka ülejäänud raamat, sest asjade ja nähtuste suhtelisus on *Zhuāng-Zī*'s üks läbivatest teemadest. Läbi suhtelisuse mõistmise püüab *Zhuāng-Zī* meid viia arusaamani kõigi asjade ja nähtuste ühetaolisusest (— *yī*, 'üks') — raamatu teine peatükk, kogu teose filosoofilisim, kannab pealkirja „Vestlusi asjade võrdsusest“ (齊物論 *qíwùlùn*). Ära peab märkima ka seda, et allegooria esineb raamatu alguses järjestikku kahel erineval kujul. Sellise korduse mõte ei ole täpselt selge, aga võib oletada, et tegemist on teksti hilisema toimetaja Guō Xiàngi 郭象 eesmärgipärase valikuga, et seda allegooriat eriliselt rõhutada. Üleüldse on *Zhuāng-Zī* ülimalt eklektiline tekst, milles võib vahet teha erinevatel kihistustel.⁵ Avaloole järgneb kahe õpetlase, Sòng Róng-Zī 宋榮子 ja Liè-Zī 列子 kirjeldus. Neid kujutatakse ideaalile väga lähedale jõudnud isikutena. Siiski on neil viimane samm tegemata ning nad pole veel saavutanud täielikku vabadust ja sõltumatust. Seepärast järgneb nende kahe ideaalilähedase

⁴ Täpsemalt 1464 kirjamärki. Raamatu 33 peatükki sisaldavad kokku 65 158 kirjamärki, mis teeb ühe peatüki pikkuseks kesktlābi 1974. Kõige pikem on 24. peatükk (3439) ja kõige lühem 9. peatükk (559). Sisemised peatükid (1.–7.) moodustavad kogu raamatust veidi rohkem kui viiendiku (13 770).

⁵ Neid kihistusi on põhjalikult uurinud Angus C. Graham (vt Graham 1981: 27–39).

isiku kirjeldusele lause, mis on kogu *Zhuāng-Zī* õpetuse kvintessents: „Kohalejõudnu on ilma iseta, vaimuinimene on ilma saavutusteta ja õnnis on ilma kuulsuseta“. Sellele peatüki haripunktile järgnevad kirjeldused erinevatest eraklikest tarkadest, kes kasuliku ja väärtusliku asemel eelistavad lihtsat ning kasutat. Viimased kaks dialoogi Huì-Zī 惠子 ja Zhuāng-Zī vahel kirjeldavadki seda, kuidas pealtnäha kasutu võib osutuda kasulikuks.⁶

Kokkuvõtvalt võib väita, et *Zhuāng-Zī* avapeatükk annab meile sissevaate filosoofilise taoismi põhialustesse, milleks on isetus, nähtuste suhtelisus ja ühetaolisus ning toimimatu ja kasutu eelistamine kasulikule. Pigem tühi (*xū* 虛) kui täis. Lõppeesmärk on oma meele puhastamine ja vabastamine igasugustest ahistavatest piirangutest ning sõltuvustest.

⁶ Kasutu ja kasuliku teemal ilmus hiljuti Itaalia kirjandusteadlase ja filosoofi Nuccio Ordine põhjaliku käsitluse eestikeelne tõlge, milles keskendutakse valdavalt küll lääne mõtlejatele, kuid puudutatakse põgusalt ka ida ja *Zhuāng-Zī*'d. Vt Ordine, Nuccio 2019 (tlk Heete Sahkai). *Kasutu kasulikkusest: Manifest*. Abraham Flexneri esseega. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

I peatükk: „Lenneldes-hõljeldes“

Põhja sügavikus⁷ on kala, kelle nimeks on Kun.⁸ Pole teada, mitu tuhat liid⁹ on ta suur. Ta muutub linnuks, kel nimeks Peng.¹⁰ Pole teada, mitu tuhat liid on ta tiivaulatus. Pööraselt lendab, tiivad nagu taevapilved. On alles lind! Mere kohalt lendab ta lõuna sügavikku. Lõuna sügavik¹¹ — see on taevatiik.¹²

Qi Xie¹³ raamatus on imepärased lood. Seal on öeldud, et kui Peng liigub Lõuna Sügavikku, siis vesi rappub kolm tuhat liid.¹⁴ Tõustes 90 000 lii kõrgusele, keerutab ta üles veekeerise, mis raugab alles kuue kuu pärast.

Virvendav kuumus ja tolmukübemed, elusolendid vastastikku hingavad.

Taevas on sinine, kuid kas on see ta päris värv. Kas ei tulene see hoopis tema äärmuslikust kaugusest. Kui Peng vaatab alla, näeb ta asju samamoodi.

Kui vesi pole piisavalt sügav, siis ei jaksa ta kanda suurt paati. Kui aga kallata tassike vett põrandaprakku, ujub ka sinepiseeme seal kui paat. Samas, kui panna tass ise sinna vette, on ta põhjas kinni, sest vesi on liiga madal ja paat on liiga suur. Kui tuult pole piisavalt, siis ei jaksa ta kanda ka suuri tiibu. Seetõttu kui Peng tõuseb 90 000 lii kõrgusele, siis vajab ta selleks piisavalt tuult. Ainult nõndaviisi saab ta toetuda tuulele ja kanda sinitaevast, laskmata mitte millelgi end takistada. Vaid niimoodi saab ta liikuda lõunasse.

Rohutirts õpetas väikest tuvipoega¹⁵ ja naljatles: „Kui mina otsustan end üles saputada ja lennata, siis tuiskan jalaka või sandlipuu poole, kuid mõnikord ei

⁷ 北冥 *běi míng* — põhjas asuv ääretult suur mütoloogiline meri.

⁸ 鯢 *Kūn* [k^hun] — algne tähendus on 'kalamari'. Kirjamärgi tähendus on arvatavasti sihilikult vastuoluline, tähistades ühel ajal nii midagi ääretult suurt (mütoloogiline hiiglaslik kala) kui ka imepisikest (kalamari).

⁹ 里 *lǐ* — hiina pikkusühik, umbes 0,5 km.

¹⁰ 鵬 *Péng* [p^hōōng] — algupäraselt samatähenduslik hiina fooniksiga (鳳 *Fèng*), keda mainitakse põgusalt ka raamatu neljanda peatüki lõpus. *Kūn*'i ja *Péng*'i kohta vt lähemalt Tšernjuk 2015.

¹¹ 南冥 *nán míng* — lõunas asuv ääretult suur mütoloogiline meri.

¹² 天池 *tiān chí* — ka siin väljendub suhtelisus. Mis on ääretult suur, on samas ka ülimalt väike.

¹³ 齊諧 *Qí Xié* [ts^hi siee], 'võrdsustav kooskõla' — kas raamatu- või isikunimi. Pigem on tegemist *Qí* 齊 riigist pärit *Xié* 諧 nimelise isikuga, kes kirjutas imepäraseid (志怪 *zhì guài*) lugusid.

¹⁴ Kolme tuhande lii ulatuses.

¹⁵ 螭與學鳩 *tiáo yú xué jiū* — tsikaad ja väike turteltuvi. Kuna siin sisaldub kirjamärk, mis tähendab õppimist (學 *xué*), siis jääb mulje, nagu oleks väike putukas tuvipoja õpetaja.

jõuagi eriti kaugele ja potsatan tagasi vastu maad. Milleks kõik see suursugune lend lõunasse?”

Rohelusse minejal piisab kolmest söögikorrast ja ta tuleb, kõht täis, tagasi. Saja lii kaugusele mineja peab endale öö otsa sööki kaasa valmistama. Tuhande lii kaugusele mineja peab enne kolm kuud toitu varuma.

Aga mida ka teavad need kaks väikest olevust. Väike mõistmine ei ulatu suure mõistmiseni, lühiealine ei ulatu pikaaliseni. Kuidas mina seda kõike tean?

Hommikune seen ei tea midagi kuu algusest ega lõpust. Rohutirts ei tea midagi kevadest ega sügisest — see on lühiealisus.

Samas, Chust¹⁶ lõunas on Mingling,¹⁷ kelle jaoks on 500 aastat kevad ja 500 aastat sügis.

Muistsel ajal oli Suur Chun,¹⁸ kelle jaoks 8000 aastat oli kevad ja 8000 aastat oli sügis.

Nüüd aga räägitakse pikaalisest Peng Zust¹⁹ ja kõik püüdlevad saada temasuguseks — kas see pole mitte kurb!

Tangi²⁰ küsimustes Jile²¹ on kirjas midagi sarnast. Kaugel põduras põhjas on sügav meri — Taevatiik. Seal on kala, kelle laius on tuhat liid, pikkust ei tea keegi. Tema nimi on Kun. On ka lind, kel nimeks Peng. Tema selg on nagu Taishani mägi²² ja tiivad nagu taevapilved. Tõustes keerutab ta üles 90 000 lii kõrguse keeristormi. Murdes läbi pilveauru ja kandes endal sinitaevast suundub ta lõunasse — Lõuna Sügavikku.

¹⁶ 楚 Chǔ [tʃʰuu] — lõunapoolse vürstiriigi nimetus.

¹⁷ 冥靈 míng líng, ‘tume vaim’ — tegemist võib olla kilpkonna või puu nimetusega. Tõenäoliselt on siiski tegu kilpkonnaga.

¹⁸ 椿 chūn [tʃʰun] — puu nimetus.

¹⁹ 彭祖 Péng Zǔ [pʰōng tsuu], ‘esiisa Péng’, ka 彭翦 Péng Jiǎn, 彭鏗 Péng Kēng, 鏗鏗 Jiān Kēng — mütoloogiline tegelane, kes Hàni dünastia aegse *Surematute elulugude* (列仙傳 *Liè Xiān Zhuàn*) järgi elas väidetavalt üle 800 aasta. Eelkõige tuntud erinevate elupikendamise tehnikate tõttu (vt Thomas Michaeli artiklit „*Hermits, Mountains, and Yangsheng in Early Daoism: Perspectives from the Zhuangzi*“ kogumikust *New Visions of the Zhuangzi* (Kohn, 2015: 145–160). Zhuāng-Zi sellist rangelt eesmärgile pühendatud enesearendamist ei toeta. Tema lähenemine on seotud pigem meelega (xīnzhāi 心齋) ja (eesmärgi) unustamisega (zuòwàng 坐忘), millest on pikemalt juttu raamatu 4. ja 6. peatükis. Huvivääratav on ka fakt, et sarnase nimega tegelane esineb ka Konfutsiusse *Vestete ja vestluste* 7. peatüki alguses (VII: 1): „Õpetaja ütles: vahendada / ometi mitte luua uut / olla avameelne / ometi armastada muistsust / selles vast olen / Lao Pengi taoline“ (Konfutsius 2008:109).

²⁰ 湯 Tāng [tʰaang] — Shāngi 商 dünastia esimene kuningas (1670–1587 e.m.a.).

²¹ 棘 Jí [tsii] — kuningas Tāngi aegne minister.

²² 泰山 Tàì Shān [tʰaii šaan] — samanimeline tuntud mägi (1532 m) asub Hiina Shāndōngi 山東 provintsis.

Väike vutt naerab ja ütleb: „Kuhu too õige oma arust läheb? Mina hüppan kepseldes üles ning juba potsatangi tagasi maha.²³ Hõljudes nõnda rohumaa kohal, on ka see ju lendamise täius. Kuhu tema oma arust läheb?“

Selline on väikese ja suure erinevus.

Seega see, kelle teadmistest on kasu üheks ametiks, kelle juhtimine sobib ühe küla jaoks, kelle vägi sobib ühele valitsejale või oskused ühele riigile — selline mees näeb ennast sarnasena väikese vutiga.

Song Rong-Zi²⁴ muigab selle peale. Isegi kui kogu maailm teda kiidab, ei lase ta end sellest mõjutada. Kui kogu maailm teda põlgab, ei lase ta end sellest häirida. Seda sellepärast, et tema jaoks on paigas vahe sisemise ja välimise vahel, ta eristab piiri au ja häbi vahel. Kuid see on ka kõik. Kuigi maailmas ta ringi ei tormle, siis ka tema pole veel täielikult paigas.²⁵

Lie-Zi²⁶ lendas koos tuulega, mõnusalt ja hästi, kuid viieteistkümne päeva pärast ta naasis. Õnnelikult ja mitte tormakalt. Kuigi ta on pääsenud kõndimisest, on ta siiski millestki sõltuv.²⁷ Kui ta laseks end kanda taevasmaa tõelusel ja valitseks kuut hingust,²⁸ siis see oleks tõeline rännak lõpmatusse, sest millest oleks tal siis veel sõltuda.

Seetõttu on öeldud: „Kohalejõudnu on ilma iseta, vaimuinimene on ilma saavutusteta ja õnnis on ilma kuulsuseta.“²⁹

²³ Siinkohal on kasutatud Vana-Hiina pikkusühikut *rèn* 仞 (umbes 1/3 meetrit).

²⁴ 宋榮子 Sòng Róng-Zi [soong roong tsōō] (umbes 400–320 e.m.a), ka Sòng Xíng 宋鉉 või Sòng Jīng 宋輕 — Sòngi 宋 riigis tegutsenud lihtsust ja isetust rõhutanud mõttetark. Pikemalt on teda iseloomustatud *Zhuāng-Zī* viimases, 33. peatükis. Lisaks *Zhuāng-Zī*’le leidub Sòng Róng-Zi vastast kriitikat ka *Xún-Zī*’s, kes seostab teda kaudselt isegi Mò-Zī’ga. Lühidalt võtab tema õpetuse kokku Hán Fēi-Zī oma raamatu 50. peatükis pealkirjaga *Silmapaistvad õpetused*: „Song Rong-Zi järgi tuleks hoiduda vägivallast ja mitte järgneda oma vaenlasele, mitte häbeneda vangikongi ning olles vastamisi solvangu, mitte tunda häbi.“

²⁵ 未樹 *wèi shù* ‘ei ole-istutatud’

²⁶ 列子 Liè-Zi [liee tsōō], ka Liè Yùkòu 列禦寇 (umbes 4. sajandil e.m.a) — Zhèngi 鄭 riigist pärit poollegendaarne taostlik mõttetark, samanimelise kaheksast peatükist koosneva teksti väidetav autor. *Zhuāng-Zī*’st leiab palju kohti, kus tegelaseks on Liè-Zī (32. peatükk kannab tervenisti tema nime). Huvitaval kombel ei leia aga Liè-Zī tekstist ühtegi *Zhuāng-Zi* nime sisaldavat lõiku, kuigi kahe teksti sisus on väga palju sarnasusi.

²⁷ 待 *dāi* — ka ‘ootama’.

²⁸ 六氣 *liù qì*, ‘kuus hingust’ — need on 陰 *yīn*, ‘vari’; 陽 *yáng*, ‘valgus’; 風 *fēng*, ‘tuul’; 雨 *yǔ* ‘vihm’; 晦 *huì*, ‘pimedus’; 明 *míng*, ‘selgus’.

²⁹ 至人無己, 神人無功, 聖人無名 *zhì rén wú jǐ, shén rén wú gōng, shèng rén wú míng* — peatüki haripunkt, kus võetakse kokku ideaaltüübi kolm omadust.

Valitseja Yao³⁰ tahtis anda Taevaaluse³¹ üle Xu Youle³² ja ütles: „Kui päike või kuu on väljas, siis oleks ju tõrvikute põletamise jätkamine üleliigne vaev. Kui on vihmaperiood, siis on mõttetu jätkata raske põllutööga. Kui Teie valitseks Taevaalust, siis poleks mind üldse vaja. Ma näen iseenda puudusi ja soovin anda Taevaaluse Teile üle.“

Xu You vastas: „Kui Teie valitsete Taevaalust, siis Taevaalune on hästi valitsetud. Aga kui mina oleks Teie asemel, siis kas ma ei teeks seda mitte kuulsuse nimel. Kuulsus — see on täiuse külaline. Kas tahan olla selline külaline? Käblik, kelle pesa asub sügaval metsas, vajab vaid ühte oksa. Mutt, juues jõest, võtab vaid ühe kõhutäie. Valitseja, jäta kogu see jutt ja naase oma kohale. Minu jaoks on Taevaalune kasutu. Isegi kui peakokk ei suuda hoida korda oma köögis, siis matusetalitaja ei roni üle kööginõude tema kohale.“³³

Jian Wu küsis Lian Shult: ³⁴ „Ma kuulsin Jie Yu³⁵ juttu, mis oli suursugune, kuid ebapraktiline, edasiliikuv ja mittenaasev. Tema jutt üllatas ja ehmatas mind, sest see oli lõpmatu nagu Linnutee. Selle suurus oli kõikeläbistav, kuid kaugel inimesega seonduvast.“

Lian Shu küsis: „Millest ta siis rääkis?“

Jian Wu: „Kaugel Gushe³⁶ mäel elavat vaimuinimene,³⁷ kelle liha ja luu on nagu jää ja lumi ning kelle olek on nagu noorel näitsikul. Ei söö ta viit vilja,³⁸ vaid hoopis tuulest ja kastest toitub. Ratsutades pilveaurul koos lendavate draakonitega, rändab ta väljaspool nelja merd. Oma vaimu koondades suudab ta

³⁰ 堯 Yáo [iau] — mütoloogiline ideaalvalitseja (umbes 2356–2255 e.m.a). Pani alguse traditsioonile parandada troon kõige väarikamale. Üks kolmest muistsest ideaalvalitsejast Shùni 舜 ja Yǔ 禹 kõrval.

³¹ 天下 tiānxià - st riigi.

³² 許由 Xǔ Yóu [süü iou] — Yáo ajal elanud mütoloogiline erak, kes keeldub talle pakutavast riigiametist. Kõrgetest ja tähtsatest positsioonidest äraütlemine on *Zhuāng-Zi*'s üks läbivatest teemadest.

³³ Siit on pärit ka tänapäeva hiina keeles kasutusel olev idiomaaatiline väljend *yuè zǔ dài páo* 越俎代庖 — ‘ületama-ohvrialtarit-asendama-kokka’. Sama mõtet väljendab meile tuntud kõnekäänd „iga kingsepp jäägu oma liistude juurde“ (lad k *ne supra crepidam sutor iudicaret*).

³⁴ 肩吾 Jiān Wú [tsiān uu] ja 連叔 Lián Shū [liaan šuu] — mütoloogilised taoistlikud targad.

³⁵ 接輿 Jiē Yú [tsiee iüü] (hüüd nimi), pärisnimi 陸通 Lù Tōng — oma pöörase jutu poolest tuntud taoistlik erak ja konfutsianismi kriitik. Üks tema lauludest on *Zhuāng-Zi* 4. peatüki lõpus. Teda on mainitud ka Konfutsiuse *Vestetes ja vestlustes* (vt XVIII: 5).

³⁶ 姑射 gū shè [kuu šōō]

³⁷ 神人 shén rén — ‘vaim-inimene’.

³⁸ 五穀 wǔ gǔ — riis, hirss, kukeleib-hirss, nisu, sojauba.

hoida olendid haigestumast ning aidata kaasa viljakasvule. Mulle tundub, et tegu on hullu ja mitte usaldusväärse inimesega.”

Lian Shu ütles: „Arvata on. Pimedad pole võimelised nägema kirjakunsti ja kurdid pole võimelised kuulma trummimängu. Aga kas kurt ja pime saab olla ainult meie füüsiline keha? Ka mõistmisvõime saab selline olla. Sinu jutt on praegu just selline. Sellel inimesel on vägi.³⁹ Koos kõigi olenditega on terve maailm talle Üks. Miks peaks ta laskma end maistest asjadest kahjustada. Seda inimest ei kahjusta olendid. Ka taevani ulatuv üleujutus ei tee teda märjaks. Suur põud, mis sulatab isegi metalli ja kivi ning kõrvetab maad ja mäed, teda ei puuduta. Mudast ja porist, kõlust ja kliist võib ta vormida Yao ja Shuni.⁴⁰ Miks peaks ta olenditest huvituma?”

Songi inimesed, kes valmistasid pidulikke peakatteid, proovisid neid müüa Yuesse.⁴¹ Yue inimesed, kes lõikasid oma juukseid ja tätoveerisid keha, leidsid peakatted olevat neile kasutud.

Yao valitses taevaaluse inimesi ja hoidis korda nelja mere vahel. Kui ta aga kohtas nelja õpetajat kaugel Gushe mäel, Feni jõe päikselisel küljel⁴², tundis ta oma Taevaaluse üle suurt kurvastust.

Hui-Zi⁴³ ütles Zhuang-Zile: „Wei⁴⁴ kuningas andis mulle suure pudelkõrvitsa seemneid. Ma istutasin ja kasvasin nad nii suureks, et kõrvitsad mahutasid viissada liitrit. Kuid täites nad veega, muutusid nad nii raskeks, et üksi ma neid tõsta ei suutnud. Siis lõikasin nad pooleks ja proovisin neid kasutada kulpidena, kuid ka siis olid nad nii suured ja kohmakad, et ei saanud nendega midagi teha. Suurte, kuid mõttetult kasutatuna otsustasin nad puruks lüüa.”

Zhuang-Zi ütles: „Te olete tööpoolest saamatu kasutamaks midagi suurt. Songi riigi inimestel oli suurepärase oskus teha käte lõhenemise vastast salvi. Põlvkond põlvkonna järel teenisid nad elatist siidi pleegitamisega. Kuuldes sellest, soovis üks rändur selle oskuse saja kuldmündi eest ära osta. Külarahvas

³⁹ 德 *dé* — üks taoismi alusmõistetest. Huvitaval kombel pole esimeses peatükis teist alusmõistet, kulgu (道 *dào*), mitte kordagi mainitud. Loomulikult ei tähenda see aga, et kulgemisest kui sellisest siin juttu poleks.

⁴⁰ 舜 *Shùn* [šun] — mütoloogiline ideaalvalitseja (umbes 2292–2184 e.m.a), Yáo 堯 troonijärglane.

⁴¹ 宋 *Sòng* [soong] ja 越 *Yuè* [iüüe] – lähestikku asuvad Vana-Hiina vürstiriigid.

⁴² 汾水之陽 *Fén shuǐ zhī yáng* — Fén on üks Kollase jõe (黃河 *huáng hé*) harujõgedest.

⁴³ 惠子 *Huì Zǐ* [huei tsōō], täisnimi *Huì Shī* 惠施 (380–305 e.m.a) — Zhuāng-Zi kaas-aegne ja tekstis korduvalt esinev tegelane. Esindas loogikaga tegelevat nimede koolkonda (名家 *míng jiā*).

⁴⁴ 魏 *Wèi* [uei] – vürstiriigi nimetus.

tuli kokku ja pidas aru: „Me oleme aastasadu tegelenud siidi pleegitamisega, kuid raha oleme sellega teeninud vähe. Nüüd on meil võimalus ühe korraga teenida sada kuldmünti — müüme ära!”

Saades salvi kätte, läks rändur edasi Wu⁴⁵ riigi kuninga juurde, kes oli sõjajalal Yue riigiga. Kuningas tegi rändurist oma väepealiku ja kui talvel oli Yue riigiga lahing, siis sai viimane suure kaotuse osaliseks. Autasuks anti rändurile tükike vallutatud maast. Salvi omadus hoida käsi lõhenemast oli üks ja seesama, kuid ühel juhul oli võimalik selle abiga teenida välja maatükk, teisel juhul ei teenitud suurt midagi. See on kasulikkuse erinevus.

Nüüd Teil on siin viiesajaliitrised pudelkõrvitsad. Miks mitte teha nendest suur tünn, mida saab jõgedel-järvedel ujutada, kurvastamata selle pärast, et nad ei sobi asjade hoiustamiseks. Teie meel on tõesti veel risu täis!”

Hui-Zi ütles Zhuang-Zile: „Meie kandis on üks suur puu, mida rahvas kutsub haisupuuks. Tema jäme tüvi on nii krobeline ja pahkjas, et mõõdulint talle peale ei hakka ning tema väikesed oksad on nii kõverad ja keerdus, et ka nurkmõõdikuga on teda võimatu mõõta. Kui puu seisab teeserval, siis ei tee puusepp teda märkamagi. Nüüd Teie jutt — on suur, kuid kasutu. Kogu rahvas samamoodi Teid eirab.”

Zhuang-Zi vastas: „Kas Te pole näinud metskassi või nirkki? Maadligi hiilides, ta ootab oma saaki. Hüpates siia-sinna, pelgamata kõrget-madalat, langeb ta siiski lõksu ja sureb võrkudes. Samas vaata jakk-härga, kes on suur nagu taevapilv. Tõepoolest suur! Ometigi hiiri püüda ta ei suuda. Nüüd Teil on see kolelt suur puu ja muretsete, et temast pole mingit kasu. Miks mitte istutada teda mitte-miski külasse, avarale tühjale väljale. Saab sihitult ja toimimata⁴⁶ jalutada ta kõrval või sundimatult⁴⁷ lesida ta all. Ei kirves teda lõhu, ega olendid rõhu, miks kasutu olemisest häiritud on meelerahu.”

⁴⁵ 吳 Wú [uu] – vürstiriigi nimetus.

⁴⁶ 無為 wú wéi — taoistliku põhimõiste esmamainimine tekstis. Vrd lõiguga *Daodejing*'i 2. peatükist: „[---] sellepärast õnnis / toimimata tegutseb / sõnadeta õpetab musttuhandeid / loob kuid ei väida / annab elu kuid ei omasta / toimib kuid ei toetu / valmis saab kuid ei peatu”.

⁴⁷ 逍遙 xiāoyáo — samad kirjamärgid, mis käesoleva peatüki pealkirjas.

Hiinakeelne kommenteeritud algtekst

黃錦鉉注譯 2011. 新譯莊子讀本. 臺北市: 三民書局

Kirjandus

G a o Jingyi, Märt L ä ä n e m e t s . *Hiina keel*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2015

G r a h a m, Angus C. 1981. *Chuang-Tzu: The Seven Inner Chapters and Other Writings from the Book „Chuang-tzu“*. London: Allen & Unwin

K o h n, Livia (ed.) 2014. *Zhuangzi: Text and Context*. St. Petersburg, FL: Three Pines Press

K o h n, Livia (ed.) 2015. *New Visions of the Zhuangzi*. St. Petersburg, FL: Three Pines Press

K o n f u t s i u s 2009. *Vesteid ja vestlusi. Keskmise tavaline. Suur õpetus*. Tõlkinud Linnart Mäll. Tartu: Lux Orientis

L a o z i 1979. Daodejing: Kulgemise väe raamat. Tõlkinud Linnart Mäll. — *Loomingu Raamatukogu*, 1979, nr 27, Tallinn: Perioodika

M a i r, Victor H 1994. *Wandering on the Way: Early Taoist Tales and Parables of Chuang Tzu*. New York: Bantam Books

M ä l l, Linnart, Märt L ä ä n e m e t s, Teet T o o m e (koost.) 2011. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna- Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus

O r d i n e, Nuccio 2019. *Kasutu kasulikkusest: Manifest*. Abraham Flexneri esseega. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus

T š e r n j u k, Mart 2015. Kūn ja Péng Zhuāng-Zĭ raamatus. — *Idakiri: Eesti Akadeemilise Orientaalselti aastaraamat* 2015. Tartu: Eesti Akadeemiline Orientaalselt, lk 7–16

T š e r n j u k, Mart. Zhuangzi tõlked ja käsitlused. — *Idakiri: Eesti Akadeemilise Orientaalselti aastaraamat* 2013. Tartu: Eesti Akadeemiline Orientaalselt, 2013, lk 79– 96

Internetiallikad

<http://www.shuowen.org/> (vaadatud 15.08.2019)

<https://ctext.org/> (vaadatud 15.08.2019)

<http://www.eki.ee/dict/ety/> (vaadatud 06.09.2019)

Tänuavaldused

Soovin eelkõige avaldada suurt tänu oma õpetajale Märt Läänemetsale, kes kümme aastat tagasi mulle *ZhuāngZi*'d tutvustas ning mind sellel teekonnal ülima kannatlikkusega on toetanud. Aga loomulikult väärivad tänu ka teksti toimetajad ning kõik teised kaasteelised ja -mõtledjad.